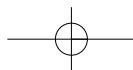
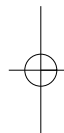
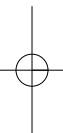
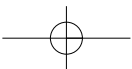
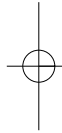
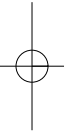

**Com han estat
i com som els catalans**

Rodolf Llorens i Jordana

**Com han estat
i com som els catalans**

Pròleg d'Enric Casasses

Visions

Pòrtic

Primera edició: 1968

Segona edició: març del 2009

© 1985 Hereus de Rodolf Llorens

© del pròleg, 2009 Enric Casasses

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions SLU, Pòrtic

Peu de la Creu, 4

08001 Barcelona

www.portic.cat

ISBN: 978-84-9809-059-8

Dipòsit Legal: B-6.355-2009

Fotocomposició: Edilínia, SL

Impressió: Novagrafik, SL

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, comprenent-hi la reprografia i el tractament informàtic, com també la distribució d'exemplars mitjançant lloguer i préstec, resten rigorosament prohibides sense l'autorització escrita de l'editor i estaran sotmeses a les sancions establertes per la llei.

Índex

Independència, *per Enric Casasses* 9

I. Com ens hem vist

1. Entrada 17
2. El llibre de Josep Ferrater Mora 19
3. La continuïtat 23
4. El seny 43
5. Mesura 58
6. La ironia 64
7. La nostra bona gent 79
8. El llibre de Jaume Vicens i Vives 106
9. El llibre de Josep Trueta 115
10. El llibre de Valentí Almirall 125
11. El llibre de Carles Pi i Sunyer 131

II. Com han estat

12. Gent de marca 141
13. Muntanyesos i pagesos 148
14. Mariners i mercaders 156
15. Guerrers i bandolers 172
16. El treball i l'estalvi 189

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

- 17. El senyor Esteve 210
- 18. El «català de la Manxa» 221

III. Com som

- 19. Catalunya, «Comtat Gran» 243
- 20. El xaronisme 293
- 21. Els nostres pecats 306
- 22. Les nostres virtuts 319
- 23. Les contradiccions 337
- 24. La voluntat d'ésser 343
- 25. Sortida 348

Independència

Enric Casasses

En un país menys traumàtic (si és que tal cosa existeix), a qualsevol país de l'altra banda per exemple dels Pirineus, un autor com Llorens seria dels més apreciats per la crítica i pel públic, els seus llibres, com els dels clàssics, no pararien de reeditar-se, seria més conegut que un Josep Pla, alguna de les seves obres (segurament la que avui es reedita) seria de lectura obligatòria a les escoles, moltes de les seves dites i opinions haurien passat al domini públic, el seu estil seria un dels models arquetípics de la llengua, els estudiosos estudiarien i els intel·lectuals aprofundirien les seves idees, la seva manera de veure el món i el país serviria d'antídote eficaç contra les bajanades suposadament polítiques i culturals que ens hem d'empassar cada dia, el conjunt dels seus escrits seria importantíssim per a tots els artistes de la prosa i del vers, els tractats de retòrica es nodririen amb exemples de la seva ploma, i els seus llibres es trobarien a dues cases de cada tres. Avui no es troben gairebé ni a les llibreries de vell. Alguns crítics, pocs, l'han maltractat, la majoria l'ha ignorat i la resta segurament ni el coneixen. Aquesta trista situació, però, durarà poc, perquè l'obra té un pes que s'imposarà, i aquesta reedició n'és, crec, i ho espero, un primer pas.¹ Una de les raons d'aquest retard en

1. A part d'algunes correccions ortogràfiques i d'obvis errors, hem reproduït fidelment la primera edició, de 1968, amb les seves peculiaritats lèxiques i sintàctiques.

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

la seva valoració es troba en el fet que a Llorens i Jordana no l'han pogut situar ni en una línia noucentista ni en una línia antinoucentista perquè ell només està en la línia Llorens i Jordana, la qual cosa en el fons i a la llarga és un gran avantatge per ell i per nosaltres. A cada paràgraf i a cada ratlla que escriu es fa present i patent la seva original personalitat, l'agudesia i el bon humor del seu esperit, la seriositat del compromís amb cada tema que toca, la vivacitat del món que porta a dins (que no és cap ectoplasma sinó el món real, precisament, perquè Rodolf Llorens no és cap tocaboires ni bufanúvols), la riquesa i la gràcia i la propietat del seu llenguatge, en fi, la independència profunda del seu pensament. Però si en un cert sentit el que diu, i la manera com ho diu, és indiscutiblement nou i original, no s'ha de pensar que sigui cap extravagant dels que busquen tres peus al gat o cinc al moltó, perquè el seu concepte també és vell, en el sentit més bo i més noble de la paraula: és més vell que l'anar a peu. El nou concepte del senyor Llorens és certament nou en el món de la cultura que ell en diria consagrada, en el món universitari i acadèmic, però és vell i antic en el món del pensament espontani, en el món de la gent que no escriu, de la gent que no conferencieja ni dicta pautes però que pensa amb el propi cervell i no s'ha deixat entabanar per les rodes de molí dominants, ni en l'època inquisitorial ni en la capellanesca ni en la «mediacritat» d'ara. Vull dir que aquesta independència de Llorens pel que fa als poders culturals, a les capelletes, a les tendències, a les patumeries, no el converteix en un individu aïllat sinó al contrari, li permet relligar-se directament amb el país, amb la gent, amb els artistes i pensadors, de tal manera que quan el llegim sempre tenim la sensació d'estar llegint un autor viu que escriu sobre un tema viu. I és veritat.

En la seva prosa se sent córrer la saba viva d'un llenguatge

ge, les seves idees bateguen amb la vida imparable de l'esperit, sota la seva ploma fins i tot sentim córrer la sang pel nostre passat, la nostra sang.

A mi el primer que em va parlar de Llorens, i que em va deixar els seus llibres, va ser un altre autor injustament menystingut i bastant ignorat per l'intellectualisme de via estreta, però no pas pel mateix Llorens, que el cita elogiosament en el tercer capítol del llibre que avui presentem, estic parlant d'Àngel Carmona, que entre altres coses solia dir que Llorens era un personatge únic i irrepetible que havia fet el miracle d'emportar-se, al seu exili veneçolà, tota la Catalunya d'abans del 1939, sencera, intacta, amb tota la seva vitalitat, com si no li hagués passat res, al país, com si no s'hagués trencat a bocins, una Catalunya no solament ideal sinó també ben viva, amb tota la seva empenta popular, humana, cultural, històrica, lingüística, constructiva, revolucionària, fraternal, oberta, cordial... que és la Catalunya que veiem viure i que sentim viure al seus escrits, on totes aquestes qualitats sempre van acompanyades per una peculiar intel·ligència crítica, exercida amb una gran valentia intel·lectual, perquè Llorens no cau mai ni en el cofoisme acrític ni en el rebentisme sistemàtic. Es pot dir que participa de la típica i tan catalana fusió d'un individualisme personalíssim amb la més compassiva i autèntica solidaritat humana, i això sí que és el veritable seny i no el que venen a la plaça.

Un altre tema que es mereix tot un estudi és el virtuosisme enlluernador de l'estil, la seva retòrica rutilant, el seu ús no gens ingenu d'asíndetons i polisíndetons combinats, d'intencionades i al·lucinants enumeracions acumulatives o progressives, enriquides amb un gavadal de combinacions sinonímiques i paranomàstiques, embellides per sorprenents paral·lelismes fonètics, lèxics, sintàctics i semàntics, amb mil i una repeti-

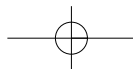
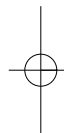
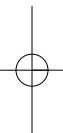
COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

cions i reduplicacions que no són mai gratuïtes perquè cada vegada que aparentment es repeteix el que fa és mostrar-nos un matís nou, fascinar-nos amb una faceta inesperada, per fer un pas endavant o un salt cap amunt encara més agosarat que l'anterior, fent equilibris amb els contrastos i les contradiccions de conceptes o de mots que fins ara ens havien semblat semblants, inventant-se o descobrint tota una parada de paradoxes noves, que és una de les arts més difícils que hi ha, i tot això ofert amb una agilitat mental i una acceleració estilística que li donen un ritme inimitable i inconfusible, amb un ús encertadíssim de les citacions, des de les més cultes fins a les més populars, i un maneig mestrívool del proverbi i de la frase feta, tot això al servei d'un desplegament exhaustiu de totes les formes d'argumentació hagudes i per haver, les quals se sostenen sempre en una riquesa de coneixements que ens hauria de deixar esbalaïts. Però a pesar d'aquesta abundància de recursos retòrics, Llorens no es limita mai a divertir-se amb les paraules, perquè si el llibre és ple a vessar de jocs de mots, encara és més ple d'idees i de continguts humans.

A més de parlar-se molt i molt bé del tema de Catalunya, en aquest llibre, el més important i el més notable és que és la mateixa Catalunya la que hi parla, gairebé es pot dir sense exagerar que el llibre és Catalunya, per la força, pel sentiment, per la intel·ligència, per la manera de ser i per la manera de dir, en fi, per tot, des de la fonètica que gasta fins a l'esperit que l'anima. En la situació d'avui, per al lector d'avui, Llorens podrà ser i segurament serà un medicament molt poderós, un desinfectant, un tònic, un excitant, potser fins i tot un analgèsic (però mai un anestèsic). I alhora una font de plaers conceptuals i lingüístics, o intel·lectuals i estètics.

ENRIC CASASSES

Com han estat i com som els catalans

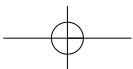
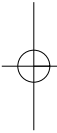
Advertiment

Aquest llibre no ha pogut ésser un producte reposat de biblioteca ni d'investigació sistemàtica; com li reca a l'autor, de vocació lletraferida. L'ha hagut de fer a cops de puny, lluny de la seva terra, amb el que li ha caigut a les mans pecadores –arrapa i estira cabells–. Encara que de molts anys li ballava pel cap, escrit a cop calent i de bursada. I si al lector tant li repugna el pugilisme farà molt santament de deixar-ho córrer i de no girar cap més full.

I. Com ens hem vist

El gran parany en treballs d'aquesta mena és el deixar-se portar pel propi subjectivisme: el retret més fonamental que molt sovint hom fa a les obres de psicologia col·lectiva és que s'assemblen més al mateix autor que al poble observat.

CARLES PI I SUNYER

1. Entrada

Pus parla català Déu li'n don glòria.

Anònim del segle XVII

Entreu! Entreu! Sense compliments! La porta és ben oberta. Veig que no sou pas poruc, ja que suposo que heu llegit l'advertiment abans de veure la taula parada. Temps ha que us esperava, delerós de demostrar-vos el meu esperit polèmic i estil combatiu. No em plau d'estar massa sol, que és com no ser ningú. Necessito emmanllevar-vos la veu i la pensa per a revifar-me i recobrar la força. Que bé!...

Puix que llegiu català, sou a casa vostra i entre amics. I, si mai això us pot semblar una casa de cites, no us escandalitzeu, que més aviat hi trobareu zones d'intolerància. Anem; jo us guiaré, a la meva manera, mentre em teniu pres per la mà. Deixeu ara que us parli com un llibre obert.

Sí, company, i millor si és companya, si la parla és la sang de l'ànima, en bona refè que l'ànima que ens aguanta és una ànima forta i, si voleu, fins gruixuda. Molts creuen que els catalans som seguidors acèrrims del consell que l'il·lustre Eça de Queiroz dona en l'*Epistolari de Fadrique Mendes*, quan diu: «Només cal parlar amb impecable seguretat i puresa la llengua del propi país; totes les altres, cal parlar-les de mala manera, amb aquell accent xato i postís que denuncia tot seguit l'estranger [...]. Parlem patriòticament malament les llengües dels altres!».

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

En aquest sentit és indubtable que els catalans som patriotes cent per cent; només cal que moguem una mica els llavis perquè ens surti de la boca el més fervorós i indòmit patriotisme. Amb el nostre accent peculiar no cal que ens posin distintiu ni necessitem targeta de presentació.

Ara bé, com som els catalans? Què han estat? Què ens caracteritza? Quines virtuts ens són més pròpies i quins defectes ens són peculiars? Quina és en definitiva la nostra idiosincràsia? Quina és la vergonya que ens pertoca i quina és la glòria que ens pertany? Què ens diferencia de l'altra gent, a més de la nostra parla i el nostre accent inconfusible i inesborrable?

2. El llibre de Josep Ferrater Mora

¿Qué análisis de la vida catalana es ese que, con escasas excepciones, excluye la literatura, la historia, la geografía o la economía catalanas?

J. FERRATER MORA

En intentar respondre l'estenall de preguntes i l'enfilall d'interrogants anteriors, que tot seguit susciten un requitzell de qüestions i plantegen una tirallonga de problemes, que van seguint a rastells com les cireres, el que primer a hom li ve a la mà és el llibre de Josep Ferrater Mora titulat *Les formes de la vida catalana*; obra que ha tingut bon acolliment, de la qual han tirat diverses edicions i fins l'autor n'ha fet una versió en castellà. Segons Ferrater, les formes de la vida catalana són: la continuïtat, el seny, la mesura i la ironia. Si jo estigués d'acord amb aquesta quadratura del nostre tarannà, ja seríem al cap del carrer i no tindria per què seguir endavant o per què haver emprès aquest pugilat, que no serà pas lleu. Però no em quadra.

Sempre he considerat un error i un enganyatall aquestes formes que ens encasqueta fins a les orelles el distingit professor de la Universitat de Pensilvània. Al meu modest saber i entendre, això de la continuïtat, el seny, la mesura i la ironia, en el nostre cas, són falòrnies i badomeries, i és ben fàcil de descobrir-ne l'eiximent si heu llegit *La Ben Plantada* i esteu iniciat en l'orsisme. No són formes selectives pròpies de Ferrater, com potser arriba a creure's l'autor; àdhuc el títol del

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

llibre porta la marca de fàbrica tant de Spranger com de l'Eugeni d'Ors, a qui agradava de fer el fatxa i el fatxada citant la *Formlebensgeschichteschule*; renoi, quines coses de dir! Són ideals clàssics, grecs, aristocràtics, apollinis, patricis, cortesans, senyorívols, dandis, propugnats pel pentarca Eugeni d'Ors, malgrat ésser ell mateix la negació vivent d'aquestes presumptes i presumides tendències del català; Xènius no tingué continuïtat, ni seny, ni mesura, ni ironia. Ja sabem com fou la «Santa Continuació» orsiana i el seu esperit de *suite*, dit també a la francesa, tal com s'acomiadà en deixar-nos plantats. Començà cantant la «Marsellesa de la Llibertat» i va acabar cantant la «Marsellesa de l'Autoritat». Després de donar-nos el dors, tampoc no posseï la serenitat ni la senzillesa que va predicar en castellà.

Si ho considerem com a ideals que ens fan babarotes, com a fitons que ens fan miroies, com a desideratums que ens fan dentetes, com a apotegmes que ens fan l'aleta, com a paradigmes a imitar, com a metes on cal arribar, com a «aproximacions sense tocar-les mai», ja vol dir que ens falten. Si ho predicava el pontífex Ors, segur que és precisament el que no som; Xènius reconeixia que formats en l'anarquia, resulten coses gairebé desconegudes a casa nostra, i incitava a la Tasca d'instaurar una nova mentalitat noucentista catalana, emprendre l'«obra santa de reconstruir la nostra civilitat en runes»; enemic declarat de la nostra Renaixença romàntica, del filosofisme escocès i de la literatura rural, més que un Renaixement exigia una Reforma Mare, una «Regestació». El que volia establir a Catalunya era el neoclassicisme francès, empeltat de dandisme anglès, i que Barcelona fos una Weimar de la qual ell seria un Goethe.

Les primeres crítiques al llibre de Ferrater foren adverses; arran de la seva publicació a Xile, l'any 1944, n'aparegué una

de molt càustica de Núria Folch, als *Quaderns de l'Exili*, editats a Mèxic per Joan Sales. Però és innegable que amb temps i palla maduren les nespres i que el llibre ha caigut en gràcia i ha obtingut acollença i aquiescència, fins al punt que, en una enquesta feta per la revista *Serra d'Or*, gairebé tots els crítics coincideixen a considerar que és un dels tres millors assaigs escrits en català en els vint darrers anys, i ja són anys! Delfi Abella, que ha estudiat «el nostre caràcter», el considera «un treball de valor global extraordinari», i opina de l'anàlisi que Ferrater fa del seny: «sens dubte la més completa i més profunda que mai s'hagi escrit».

«Sens dubte» per al doctor Abella, perquè a mi em fa rascar el clatell. Ferrater Mora, com a bon filòsof especulatiu, que ho és en escala internacional, juga puerilment als quatre cantons de la vida catalana i, en un incessant anar i venir i en un perpetu estira-i-arronsa –que sí que no, que no que sí–, ens presenta les seves quatre formes com a quintes essències que no tenen obligació d'existir, cosa que ja ens ha d'escamnar. Broda calats en el buit i gairebé –com ell mateix reconeix– no hi ha noms ni fets catalans que donin eco i autoritat a aquestes formes sense matèria; buides com una campana sense batall que, llançada al vol, inútilment brandaria sense fer gananing ni ganang, sense tocar a bateig ni a morts, i menys l'arravatada o a sometent; sense pic, repic ni repicó.

I el millor potser del cas és que, si intentem donar-los algun contingut, trobem que si res caracteritzen de la vida catalana és pel que deixen a fora. Són ànimes de càntir i una tipificació al revés. Digueu del que et vanes i sabré el que et manca. Aquestes formes en voga, que es volen estereotipar, ens poden servir meravellosament de guia per a trobar el que no han estat ni som els catalans. És fàcil de provar que tant individualment com col·lectivament no ens hem distingit ni

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

ens caracteritzem per aquestes «formes» de Ferrater que no ens encaixen i no hi lliguem; referent a la nostra mena de manera resulten vuits i nous i cartes que no lliguen. La nostra Història podrà ésser lleial, gloriosa, heroica i dissortada, però no es pot vanagloriar de continuïtat, seny, mesura i ironia. I, si no, anem-la a escorniflar.

Canten papers i menten barbes; escatim-ho donant-hi quatre o cinc llambregades a grans gambades i que els fets ens guardin de mentir com d'escaldar-nos... i de callar les veritats com de mutilar-nos.

3. La continuïtat

Ja en amor no seré durador.

AUSIÀS MARCH

Sí. Catalunya pot ésser «poblada de lleialtat», però desproveïda de continuïtat en el seu tripijoc espasmòdic. En la seva història rica i plena, rica en sotracs i espeternecs, i plena de trontolls i daltabaixos, trobem oscil·lació i contradicció en la política amb Castella, França, Navarra, Llenguadoc, Provença, Gènova, Pisa, Sicília, Mallorca, Múrcia, els sarraïns, el vasallatge amb l'Imperi i el Papat, i àdhuc en la tradicional aliança amb Anglaterra: com quan Pere el Cerimoniós s'entén amb França.

Però el més representatiu dels nostres sobirans en virades polítiques és un rei de tanta importància com Jaume II. D'ell ha de dir J. E. Martínez Ferrando: «De cop i volta s'invertia radicalment el seu programa polític [...] rectificació del seu matrimoni amb Isabel de Castella, rectificació de la viril actitud que havia mantingut fins aleshores respecte al reialme de Sicília, rectificació de la seva promesa solemne de no separar mai de la Corona d'Aragó el regne de Mallorca [...]. En el fons del fons, Jaume II realitzava una aventurada i delicada manobra d'atansament a l'autoritat apostòlica, la qual cosa significava encara una rectificació més». I encara podem afegir pel nostre compte: rectificació envers Sanç IV de Castella, rectifi-

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

cació amb els Infants de la Cerda, rectificació envers Carles d'Anjou, rectificació amb el seu germà Frederic de Sicília, rectificació envers Arnau de Vilanova, rectificació amb l'orde dels Templers, que va suprimir, rectificació respecte a Egipte i Armènia... En un dir Jesús de Bonifaci VIII —la bèstia negra d'Anagni del Dant—, passàrem de gibel·lins a güelfs, per a tornar el seu nét en un tancar i obrir d'ulls a ésser campió del gibel·linisme.

No menys canvis d'orientació i ziga-zagues, giragonses i esses, i fins viratges bruscos, es registren en el vaivé de Catalunya a Orient, en les aliances amb els pobles africans i les relacions amb els asiàtics. Dubte i indecisió entre la Gàl·lia meridional i la Reconquesta ibèrica, i l'expansió peninsular i la mediterrània, quan era independent; vacil·lació i titubeig entre la monarquia pactista i la República patrícia, i el separatisme i l'intervencionisme, després de la seva annexió a Espanya. Fluctuacions i correccions en assenyalar els límits entre Aragó i Catalunya i les seves fronteres entre Múrcia i Alacant. La sardana fa rodar el cap als nostres sociòlegs, però com dels llargs i curts de la sardana podem dir del nostre barliqui-barloqui històric:

Ja es decanta a l'esquerra i vacilla,
ja volta altra volta a la dreta dubtant,
i se'n torna i retorna intranquil·la,
com mal orientada l'agulla d'imant

Inconstància i inconseqüència, les de Catalunya en els seus odis i amors. Com a botons de mostra és suficient de recordar com Ferran Ximenis d'Arenós abandona la Companyia catalana dels almogàvers i passa al servei dels mateixos que combatia, Bernat de Rocafort escull per sobirà Carles de Valois, el

«rei del xapeu i del vent», com se'n burlaven els seus, el Carlot contra el qual havia combatut la major part de la seva vida, per terra i per mar, a Catalunya i a Sicília; no hi vegeu un acte individual, perquè li fou recomanat pel mateix Jaume II.

Trobem velleïtat i versatilitat envers els Hohenstaufen i els Anjou, els Habsburg i els Borbons. Ramon Berenguer IV entra en relació amb Frederic Barba-roja i s'inclina a favor dels interessos dels del castell de Hohenstaufen, que el papa Urbà IV qualifica de «nissaga d'escurçons»; el seu fill Alfons el Cast es gira en contra de l'àliga negra, per a retornar a l'actitud de l'avi amb el nét Pere el Catòlic, fins a emparentar-se pel matrimoni de dues Constances: una amb Frederic II d'Alemanya i l'altra amb el nostre Pere el Gran, que va passar a venjar-los a Sicília. Igualment amb els Anjou, enemics tradicionals de Catalunya, amb els quals Jaume I estableix la pau, Pere el Gran n'accepta el desafiament personal, fins que Jaume II es casa amb Blanca d'Anjou; tornem anar a les grenyes amb Pere el Cerimoniós, però no pas amb els seus fills Joan I i Martí I; i els veiem amb un pretendent al compromís de Casp; novament enemics amb Alfons el Magnànim i buscats pels catalans per elegir-ne un rei contra Joan II, i encara Felip V és el duc d'Anjou. No sols es canvia de rei a rei, sinó en el mateix Jaume I, que casa un fill amb una Hohenstaufen i vol després casar una filla amb Carles d'Anjou. Perquè en nosaltres no quadra l'«Ut sibi constet» d'Horaci.

El 1640 els catalans es rebel·len contra els Habsburg i es lliuren als braços dels Borbons de França; seixanta anys després canvien la flor de lis per l'àliga de doble cap. I no és tot en aquest punt: els catalans juraren fidelitat a Felip V, malgrat que comencés per destituir i expulsar el molt estimat príncep Darmstadt; quan aquest príncep tornà després ajudat per l'armada anglesa, fou rebutjat a Barcelona, però de retruc s'apo-

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

derà de Gibraltar –tan recomanat en el testament d’Isabel la Catòlica en què exclouïa els catalans del Nou Món–, plaça forta que s’embutxacaren els anglesos amb mones i tot; més tard Barcelona capitulà a l’almirall anglès Peterborough després d’un mes de setge, en el qual morí el príncep Darmstadt atacant el castell de Montjuïc. S’oferiren en holocaust per la causa de l’arxiduc d’Àustria, àdhuc quan aquest els abandonà, i acabaren embadalits amb els fills de Felip V –Ferran VI i Carles III–, que foren celebrats amb arcs de triomf i moixingues; i el seu nét Carles IV, la carrossa del qual arriaren pels carrers els gremis barcelonins; i Ferran VII, a qui aixecaren un arc de triomf al pla de la Boqueria i l’anomenaren «l’Enyorat», «el Desitjat», «l’Adorat», i això que era tan tarota i bifi per fora com per dins. Barcelona celebrà estrepitosament la caiguda de la botiflera Isabel II en triomfar la revolució de setembre –la Gloriosa– del general Prim, per a sis anys després tributar una rebuda apoteòsica al seu fill Alfons XII quan vingué de Marsella. Sense voler-nos referir als catalans que tornaren altra volta al costat de Felip V després del Decret de Nova Planta, pel qual els de la Universitat de Cervera el proclamaren «el Solón de Catalunya», o s’entusiasmaron amb la seva política econòmica proteccionista del seu segon regnat.

En el fabulós circ de la Història –de diverses pistes i amb tota mena de feres i de pallassos–, més que fer equilibris passant la corda fluixa, hem fet figueretes i capgirells, tombarelles i salts mortals; més que funàmbuls hem estat saltimbanquis, amb salts al buit.

Referent a la continuïtat, podem afirmar que el que caracteritza el nostre pernabatre històric és el divisionisme i la dissensió, l’esquarterament i la dissolució; fraccionalisme tant en el que respecta al territori com a la col·lectivitat. Des

de la mort del comte Guifred el Pilós —perquè conten que tenia pèl àdhuc a les plantes dels peus—, o sigui d'ençà dels seus mateixos inicis d'independència, Catalunya persisteix en la fallera de les particions. Guifred divideix àdhuc la Cerdanya de l'Urgell, que havia rebut units. Berenguer Ramon el Corbat, a més de dividir, disgrega una part del comtat de Barcelona amb capitalitat a Olèrdola, la qual cosa, més tard, donà peu a la rebel·lió de Mir Geribert, que s'anomenà per un decenni príncep d'Olèrdola. Es va produir la separació dels comtats de Besalú i de Cerdanya, d'Empúries i del Rosselló, del Pallars Jussà i del Pallars Sobirà. I, si és cert que es tracta d'un costum feudal, tenim que, quan França i Castella ja s'havien desempallegat d'aquesta política funesta i feia segles que no dividien, sinó que sumaven, Catalunya vinga i vinga amb particions anacròniques i mortals i segueix separant els seus territoris conquerits amb tants esforços i tanta sang vessada. Encara Alfons el Magnànim, en ple segle xv, després de vint anys de lluites per conquerir el regne de Nàpols, el separa del regne de les Dues Sicílies i en el seu testament el dona a un fill bastard; i Catalunya sempre paga els plats trencats. El nostre gran conqueridor fou també el nostre màxim divisor: a cada fill que paria Violant d'Hongria a don Jaume, nou repartiment entre més colla; i sort que la mort va apiadar-se de nosaltres i va dallar la mare i part de la cria; si no, hauríem acabat en confeti.

I quan pel crim de Pere Ramon, que apunyalà a mansalva la seva madrastra Almodis, fou evitada la partició i preservada la unitat del patrimoni territorial entre els dos fills de Ramon Berenguer I i d'Almodis, les renyines entre aquests dos germans bessons arribaren tan enllà com al fratricidi; perquè una altra de les nostres característiques és la dissidència i la pugnatat, la dissociació i la dispersió i donar pàbul a rompi-

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

ments i bronquines, divisions i escissions, sectarismes i parcialitats, partits i partides, bàndols i bandes, bandoles i bandositats. Com reconeix Tirso de Molina, que convisqué amb els catalans: «Ninguna nación [...] más difícil en soldar sus quiebras; allí nació la venganza, y de allí se desterró la conciliación; iguales en esta parte nobles y plebeyos». Com diu de Catalunya l'aragonès Baltasar Gracián —que visqué anys a Tarragona, Lleida, València i Gandia, i no creia segura Barcelona, per on s'havia de caminar «con la barba sobre el hombro»—: «allí se hereda la enemistad y hasta más allá del caducar la venganza, siendo fruta de la tierra la bandolina».

Així Catalunya sempre ha estat sacsejada i esquinçada per lluites tribals i discòrdies intestines: dividida entre les malvolences de faccions i fraccions dels muntanyencs i els de terra baixa, els terrejants i la gent de mar, els de la Catalunya Vella i els de la Catalunya Nova, els remences i els senyors feudals, els senyors i els cavallers, els pagesos grassos i els pobres, els grossos i els menuts, els de mà major i els de mà menor, els menestrals i els patricis, els burgesos i els donzells, els ciutadans honrats i els artesans, els mercaders i els consumidors, els importadors i els exportadors, nyerros (garrins) i cadells (gossos), la Biga i la Busca (bri), tarins i bernardins, la burgesia del litoral i la noblesa de la muntanya, partidaris de la devaluació i defensors de l'estabilitat monetària, austròfils i botiflers, afrancesats i insurrectes, liberals i absolutistes, proteccionistes (dividits en tres branques) i lliurecanvistes, agremiats i assalariats, monàrquics i republicans, cristins i carlins, tradicionalistes i progressistes, centristes i extremistes, conservadors i revolucionaris, isidres i rabassaires, dreta i esquerra, alts i baixos, proletaris i capitalistes, anarquistes i socialistes, socialistes i comunistes, unitaris i federals (aquests sempre dividits i separats entre ells, encara que ho siguin «de

tota la vida»), solidaris i antisolidaris, espanyolistes i catalanistes, i, entre aquests darrers, separatistes i totes les gradacions possibles i impossibles d'autonomia i federalisme.

Àdhuc referent a l'Exposició Universal de 1888, els catalans van dividir-se en pro i en contra. Després, en francòfils i germanòfils. I si altra cosa no és permesa ens passem amb armes i bagatges a la pugna literària: Piferrer contra Cortada, Balaguer contra Bofarull, Bofarull contra Aguiló, Almirall contra Guimerà, mossèn Alcover contra mestre Fabra, Rovira i Virgili contra Vicens i Vives; els de les *as* i els de les *es* en l'ortografia dels plurals femenins —els «*asas*» i els «*enzenes*»—, els de la *y* i els de la *i*, els partidaris o enemics de la *ç*, de la *h*, de la *ll*; el pitarrisme i la Renaixença, els de *La Renaixensa* i els de *L'Avenç* modernistes, els modernistes i els noucentistes, els noucentistes i els dels Jocs Florals, els dels Jocs Florals i els de l'Institut d'Estudis Catalans, els de l'Institut d'Estudis Catalans i els de l'Acadèmia de Bones Lletres, els de l'Institut i els nous acadèmics; la primera Acadèmia de la Llengua Catalana (1880) no arribà a constituir-se per no poder-se posar d'acord sobre si s'havia de dir abecedari o beceroles; el Congrés jurista de 1881 per a la codificació del Dret civil català va acabar en escissió; l'any 1888 foren celebrats dos Jocs Florals, els dissidents i els oficials; l'any 1905 es dividí en dos partits el cos de mantenidors. O ens passem a la pugna teatral: els del Romea i els del Novetats; o a la musical: els «liceistes» i els «cruados», l'escissió de la cobla d'en Pep Ventura; o a la religiosa: els dominicans i els franciscans, els franciscans i els jesuïtes; o a la indumentària: les xalines i les corbates de vetes; o a l'esportiva: els de les Corts i els de can Ràbia.

Tenim les «dues Catalunyaes» del segle XIX, que amb tanta agudesa ens exposa Àngel Carmona: la dels jocfloralescos i la dels xarons, la dels distingits i la popular, la dels acadèmics i

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

la dels autodidactes, la montserratina i la bullanguera, la patronal i l'obrerista, la dels instal·lats i la dels maleïts, la que plora i la que riu i fins se'n fot, la dels sanglots i la dels singlots, la dels virolais i la dels renecs, la veu de les ruïnes i la veu del poble, la dels alumnes d'Aribau i la dels descendents de Robreño.

Sempre el pro i l'anti; sempre les filies i les fòbies; sempre el bèl·lic binomi «Visca!, i Mori!». De cada esquinçall, en fem una bandera; de cada parrac, una banderola; de cada retall, un banderó; de cada tireta, una flàmula; de cada pedaç, una ensenya; de cada filagarsa, una contrasenya.

Francesc Guicciardini, l'ambaixador florentí que vingué a Catalunya en temps de Ferran el Catòlic, comenta en el seu Diari de viatge: «És causa d'aquest desordre que molts cavallers i gentilhomes de Catalunya estan enemistats entre ells i mantenen contínues baralles i qüestions entre uns i altres [...]. Tots els catalans estan sobre les armes i pels camins se'ls troba amb espases, pedrenyals i ballestes [...]. Hi ha grans divisions i enemistats entre gentilhomes particulars, que arrossegueu darrere seu la major part dels pobles, i es cometen, per aquesta raó, molts homicidis i desordres». Per l'estil pogué dir el venecià Andrés Navaguero en 1525.

Molt diferent de l'ambaixador d'Espanya a la nostra competidora Venècia, el marquès de Mancera, quan informa sobre els motius de la grandesa d'aquesta república dins una llacuna: «El primero, su unión de sentimientos, de inclinaciones y de dictámenes, conspirando todos al aumento y beneficio de la Patria, despojados del odio y del afecto privado y prefiriendo el decoro y la utilidad común al interés y a la ambición particular». En *La fi del comte d'Urgell*, que és un clam contra la nostra manca de continuïtat, l'autor anònim també treu a rel·luir de Venècia: «És en tanta unitat que nunque ha hagut

entre ells, ne per causa de la senyoria, ne per res, divisió».

Voltaire, en el seu *Assaig sobre els costums i l'esperit de les nacions*, diu de la nostra rival: «La ciutat de Venècia gaudia d'un avantatge singular i és que des del segle XIII la seva tranquil·litat interior no fou mai pertorbada; cap disturbí, cap sedició, cap perill, no alteraren la seva pau». Mentre que, en *El segle de Lluís XIV*, s'ha de referir a Catalunya com a «nació bel·licosa i obstinada»; i als seus habitants, com a «guerrers» i «ferotges».

Som renyinosos. Quan hi ha hagut més d'una dinastia del Casal de Barcelona, han estat en guerra familiar entre elles. Catalunya contra Mallorca, Catalunya contra Sicília, tots sota el penó dels quatre pals, més que senyera llistada; «lo senyal del bastó», en diu Pere el Gran, posat a fer de trobador; «vermells bastons», en diu Jaume Roig. Catalunya contra la nissaga catalana dels jutges d'Arbòrea a Sardenya. La discòrdia i desavinença han regnat sovint en les famílies de la noblesa i dels reis; en les institucions catalanes: entre Barcelona i les altres poblacions importades i també entre el Consell de Cent barceloní i la Generalitat, rivalitat culminant en l'assumpte dels «censals nous»; entre el comte d'Urgell i el de Pallars, el de Pallars i el de Prades, el comte d'Empúries i el bisbe de Girona; els Cardona i els Montcada, els Montcada i els Cabrera, els Montcada i els Rosanes, els Comenge i els Mataplana, els Regàs i els Cortada, els Pujades i els Sentmenat, els Sentmenat i els Oms, els Pinós i els Riembau, a Catalunya; entre els Atbran i els Bonifaci, a Montpeller; entre els Urrea i els Luna, a Aragó; entre els Centelles i els Soler-Vilaragut, a València; entre els forans i els ciutadans, els Zanglada i els Rossinyol, els Armadam i els Espanyol, els Canamunt i els Canavall, a Mallorca; entre Bernardí de Cabrera i Ruiç de Lihori, a Sicília; entre els Garidell i els Carbó i els Puig, a Tortosa; entre els Oluges i els

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

Cireres, a Cervera; entre els Sala i els Malla, a Vic; entre els Claramunt i els Avinyó, els Copons i els Castellví, a Vilafranca del Penedès. Es feren la guerra entre ells els nostres dos grans almiralls Roger de Llúria i Bernat de Sarrià. Els monjos de Ripoll, els veiem contra els de Montserrat; l'any 1438 estigueren en armes l'abat de Montserrat i l'abadessa de Pedralbes; després, els bisbes eren cadells i els canonges nyerros. Jo he viscut la rivalitat local de la Colla Vella i la Colla Nova dels castellers, i entre els dos clubs de futbol que havien de jugar amb el camp a porta tancada i vigilat per la guàrdia civil, i entre «els Negres» i «els Totxos» de la Granada.

Antoni de Bofarull es lamenta de la destrossa d'homes d'una mateixa família catalana desavinguda: «Rocabertí contra Rocabertí, Montcada contra Montcada, Cardona contra Cardona». Santiago Sobrequés escriu en estudiar Jofre de Rocabertí, senyor de Peralada: «Pares contra fills, germans contra germans, sogres contra gendres. Prelats contra prelats, canonges contra canonges, ciutadans contra ciutadans i pagesos contra pagesos. Els Cruïlles de Peratallada i els de Vic contra els Cruïlles de Llagostera. Els Pinós d'Illa Canet i els Pinós-Mataplana contra els de Vallfogona. Jofre de Castro contra els dos Felip de Castro. Francí i Guillem d'Erill contra Arnau Roger d'Erill. Dalmau de Queralt contra Baltasar de Queralt. Guerau Alemany de Cervelló contra Guillem Arnau de Cervelló. Bernat de Guimerà contra els Guimerà de Ciutadilla. I el vescomte de Rocabertí contra totes les branques menors del seu llinatge, la de Sant Mori, la de Maçanet de Cabrenys, la del comanador de Montsó i ben aviat castellà d'Amposta, i àdhuc contra el baró de Verges, el seu propi germà de pare Martí Joan».

El rei Jaume I explica en la seva crònica que per motius d'un aligot de caça es feren la guerra, «e pregaven nos que

exíssem del castel de Montsó per partides, per tal que vinguéssem de la una partida e destruyssiem l'altra [...]. E trobam Aragó e Cathalunya torbats, que los uns venien contra los altres e no s'acordaven en neguna re; que ço que los uns volien no u volien los altres, e haviets mala fama per lo món».

El nostre virrei Francesc de Borja escriu a Carles I: «Como la gente de esta tierra es amiga de derramar sangre, no sienten sino lo que llega a la sangre».

El reusenc jesuïta Pere Gil, a darrers del segle XVI, observa que: «són així mateix los catahalans en la yra y còlera forts y durables; si prenen un home de tema, apenas després y ha remey que li tingan bona voluntat i que'ls acotent. De hont se segueix que en los odis són tenaces, y alguns venjatius; y per ço antiguament hi havia molts desafijs, y bàndols, odis y rancors a Catalunya».

J. H. Elliott, en el seu minuciós estudi de la revolta catalana de 1640, conclou: «Per les seves divisions internes, Catalunya es destruí ella sola [...]. La revolució portuguesa reeixí primordialment perquè la classe dirigent del país demostrà estar ben unida al moment de la decisió [...]. La classe dirigent catalana no estava unida».

L'expedició catalana a Orient dels almogàvers —que tant estarrufa el català per llurs gestes i que tant esborrona el grec per llurs malifetes— se'n va anar a can Pistras, per la rivalitat entre els seus cabdills més conspicus: el megaduc Berenguer d'Entença, el senescal Bernat de Rocafort, l'almirall Ferran Ximenis d'Arenós, fet i fet per disputar-se, abans i després del seu assassinat, la suplantació i la successió del cèsar Roger de Flor, fill d'un falconer alemany de l'emperador Frederic, antic frare de l'orde del Temple acusat de lladre, pirata i apòstata. Com canta Maragall:

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

Entre ells faran guerra – si amb altres no en fan,
i a bots i a empentes – la Grècia espantant...
fins dalt de l'Acròpolis – pendó plantaran.

Però, si és veritat que, el temple d'Atenea Poliàs (el Partenó), el convertiren en la seu de Santa Maria –com després fou mesquita i església luterana–, la lluita fou més com indica Francesc de Montcada, comte d'Osona, en la seva obra *Expedición de los catalanes y aragoneses contra turcos y griegos*:

Cosa notable que los nuestros, puestos en medio de sus enemigos, tres años continuos tuviesen entre ellos siempre guerra civil, derramándose más sangre que en todas las demás que tuvieron con los extraños. Y aunque las guerras civiles son de ordinario ocasión de no tenerlas con los extranjeros, no sucedió esto a los nuestros, pues a un mismo tiempo acometían al enemigo y se mataban entre ellos.

Nicolau d'Olwer ha escrit: «Entremig del comte l'Arnau i En Serrallonga, Bernat de Rocafort té un lloc marcat en el llegendari històric de Catalunya; sense ell, mancaria d'heroi representatiu tot un caire de la nostra vida». «Certament –aclareix Ferran Soldevila–, el de les grans qualitats, capaços de concebre i dur a terme les empreses més altes, devorades per la dissociació, el desenfrè de les passions egoistes i l'oblit d'una causa superior». La Crònica de Muntaner n'explica: «Si negun hagués bella muller o bella filla o bella amiga, mester era que ell la hagués»; per això el lliuraren –junt amb son germà, també bona peça– al seu pitjor enemic, que, en masmorra i en grillons, els féu morir de fam.

La naixença de la nostra nacionalitat no és, com la de Castella, per compravenda, sinó que el nostre baptisme fou de foc:

«Lluites civils –en primer terme–, lluites amb els sarraïns, espoliacions dels funcionaris carolingis, revoltes contra els francs, devastacions normandes», com especifica Ferran Soldevila en la seva estupenda *Història de Catalunya*. Hom arribà a cercar l'ajut dels àrabs per oposar-se als francs; no fou una lluita de «moros i cristians», sinó el «*bellum omnium contra omnes*», per dir-ho amb la frase de Hobbes. Però no cal amoïnàr-s'hi gaire, perquè també sollicitaren l'ajuda de les corbes simitarres musulmiques, contra els catòlics, els papes Gregori IX i Innocent IV; i Alexandre VI va buscar l'auxili del Gran Turc Bajazet.

La trista fi de la dinastia catalana es deu força al trencament de la llei sàlica –que exclouïa les dones de l'herència i que regulava la successió des dels francs– per part de Pere el Cerimoniós, de Joan I i de Martí l'Humà.

Quan, el 1714, lluita Barcelona, no ho fan les comarques; quan cinc anys després, el 1719, lluiten les comarques, no les segueix Barcelona. El camp fou carlí quan la ciutat era progressista; després, quan el camp és liberal, la burgesia urbana és retrògrada, espantada pel terrorisme anarcosindicalista.

Tant la pre-República del 1843, proclamada a Figueres, com la primera i la segona Repúbliques foren provocades pels catalans; però cal tenir present que entre les unes i les altres hi hagué la Restauració borbònica, igualment triomfant per la influència poderosa de Catalunya.

¿Quina pot ésser la continuïtat d'un país on els comtes comencen per anomenar-se l'un Berenguer Ramon i l'altre Ramon Berenguer i on després, en les Corts, del «dissentiment», en van fer un dret abusiú i primordial?

La institució pairal de l'hereu ha despistat i desencaminat en la caracterització de la nostra qualitat humana, ja que els heretatges que lleguen les tres quartes parts dels béns al fill

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

gran i la quarta part que resta –la llegítima– repartida entre els altres fills, no poden representar sinó la barrera necessària per a contenir la nostra tendència a la fragmentació: «Zelant per la conservació de les cases principals», diuen els vells textos.

¿Com podem parlar de continuisme, en la dansa i contradansa dels nostres rigodons i llancers històrics, si som rampe-lluts i ho tirem tot a rodar i en renou i ens movem com el penell a mercè del vent; si estem sempre com gat i gos i vivim constantment en moció i emoció, i ens la passem en crisi –que vol dir separació–, i anem a bursades i batzegades i fent tentines? Artífexs de l'esberla i la clivella, només acostumem a ser fermes en la rivalitat, impenitents en el dissentiment, perseverants en la querella, inconcussos en el repudi, aferrissats en la pugna intestina, porfidiosos en la incompatibilitat, persistents en els antagonismes, corcons en els rancors, obstinats en la venjança, entercs en la desunió, recalcitrants en la dispersió, repatanis en la segmentació, pertinaces en el fraccionament, contumaces en la contumèlia, impertèrrits a tirar cadascú pel seu cantó, caparruts a ficar la banya en tants caps tants barrets.

Ens agrada fer tiretes. Tenim l'obsessió del divisionisme i l'atomització i la disgregació, molt abans de l'era nuclear, de la divisió de l'indivisible (àtom). Fem pórques i partim peres i fins els pinyons. Els partits partits polítics es reproduïxen per segmentació i fets a bocins es belluguen més, com les serps i els cucs.

El professor Jesús Pabón, en el seu *Cambó*, ens parla d'aquest espectacle esborronador, vertiginós i inacabable: «Primer és la dissidència, més tard la dissidència de la dissidència, després una sèrie de dissidències successives [...]. “Partits”, “Accions”, “Centres”, “Unions”, “Federacions”, “Estats” catalans,

neixen i moren, s'escindeixen i es fonen, van i vénen en un joc endiablats».

Pompeu Fabra ha dit que: «El català és un dels tipus humans a qui agrada més de barallar-se per coses sense transcendència. I per les transcendents també, de vegades».

En les *Memòries* de Claudi Ametlla es pot llegir: «En un llogarret de quatre-centes, o cinc-centes, ànimes la divisió arribà a tal punt que hom havia habilitat dos cementiris, un per a cada bàndol. Ni morts no volien trobar-se junts, aquests posseïts del dimoni de la discòrdia. Després d'això, la sàtira d'en Russinyol (o d'en Pijoan, no?) dels “xatos nous de la bandera vella” i “els xatos vells de la bandera nova”, no us semblarà excessiva». No és pura anècdota i podem adduir la rivalitat entre els enterrats a Poblet i a Santes Creus; Pere el Cerimoniós dicta una disposició recomanant als seus vassalls que no jurin fidelitat als seus successors si abans no fan promesa solemne de voler ésser sebollits al monestir de Santa Maria de Poblet.

¿Com podem gallejar de tradicionalisme i continuïtat si som volubles i anem a «sobresalts de passió», com diu Maragall; si anem a ratxes, rauxes i ruixats, a rampellades i a llunes, i les nostres guerres patriòtiques i internacionals sovint són ensembles lluites internes i familiars i convulsions civils i incivils? La primera vaga general revolucionària de la península va tenir lloc a Catalunya (juliol de 1855), que és el país de més voltes i revoltes, xocs i aixecs, disturbis i turbulències, aldarulls i batibulls, cops i corredisses, estralls i terrabastalls, vagues i locauts; que ha fet més avalots i bullagues, que ha tingut més sedicions i agitacions, que ha promogut més rebel·lions i concitacions, que ha vist més motins i convulsions, que ha sentit més tumults i saragates i que ha patit més desoris i rebomboris. Tinguérem també la primera fàbrica de

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

teixits mecanitzada, però la incendiaren els obrers, «El Vapor» d'en Bonaplata (juliol de 1835); i se'n cremaren més pel juliol de 1854, en la qüestió de les selfactines. I altres juliols ardorosos i abrusadors vingueren, a més dels de 1835, 1854 i 1855: 1840, 1856, 1909, 1917, 1936. Els catalans no s'han distingit per llur esperit d'inventiva, però fou famosíssima la fornal de la farga catalana i hem inventat la pólvora blanca (Josep Roura). La nostra demografia es compta per «focs». El nostre sant i senya d'insurgència ha estat: «Foc!, foc!, foc!, i morin els traïdors!». En nosaltres l'esca del pecat no és metàfora, i així els almogàvers eren soldats de «deixa'm encendre» i d'alimares i duïen un «foguer» (pedra foguera) per a entrar a sang i a foc, perquè les nostres guerres han estat guerres enceses, i els nostres bandolers, uns incendiaris. Per a les turbes iconoclastes els convents han estat matèries combustibles, i les esglésies, materials inflamables, i ni els monuments nacionals no s'han salvat de la crema. Segons Engels, Barcelona és la ciutat que compta amb «més combats de barricades que cap altra ciutat del món». A Europa, la nostra capital ha estat coneguda per «la ciutat més rebel», «la ciutat més turbulenta», «la ciutat més dinamitera», «la ciutat de les bombes», «la ciutat de la por», «la ciutat de les bullangues». Els vells captaires de la nostra terra maleïen els estadants de les cases que no els feien almoïna, ni d'un mos de pa, amb aquest exorcisme:

Catric-catroc,
el ventre ple de foc!

Jo encara he aconseguit anarquistes catalans que saludaven dient: «Salut i petroli». La nostra part del foc, el nostre endavant les atxes, les nostres torxes enceses, no són per illumi-

nar, sinó per incendiar. No és el foc de Prometeu, sinó el de Plutó. La nostra purificació és la Candelera. Som gent de la «terra del foc» (Pirineus) i dominadors per centúries de l'illa de foc (Sicília); som volcànics, plutònics, piròfors, ignívoms, explosius; gent del camp, gent del llamp; i, per acabar-ho d'arranjar, tararots caps de trons, ja que n'hi ha més que un foc no en cremaria. Som una pólvora, de la flamarada, inflamats, del penó flamíger —el vermell de foc i el groc de sofre—, de les tombes flamejants, de la vora del foc i del Foc Nou! Ens donem brasa, som fogosos i tenim fums; juguem amb foc i al jo te l'encendrê, a fer xera i a fer cagar el tió; celebrem les festes assenyalades amb castells de focs i falles, traques i bengales, piules i coets, petards i correcomes. Esperem amb candelletes, tenim cua de palla i, en el foc de la discussió, ens encenem; cuinem a la petarrellada i sortim de fogó, estem cuits i fregits, cremats i abrandats, i per deslliurar-nos del fum ens llancem al foc i sortim del foc per caure a les brases. Si la gent de Centaina i de Xàtiva són «socarrats», nosaltres tenim Fogues i Flamicell. Som flama al vent i som devorats pel foc quan es revifa malament o no el podem dominar.

Som caps calents, escalfats, abrusats, arborats, fogaters, calem foc; adustos, traïem foc pels queixals i fum pels ulls i tirem el barret al foc; ablamats, atiem la teia de la discòrdia; som de naturalesa ígnia; tenim fogots, som flama viva; tenim la sang encesa, ens bull la sang, amb foc a les venes, com expressa el nostre major poeta Ausiàs March:

Foch amagat, nudrit dins en les venes,
faent gran fum per vya dreta y torta.

Ramon Llull i Arnau de Vilanova foren il·lustres «escalfats per Déu», i així mateix es consideraven els de la Busca barceloni-

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

na. Eugeni d'Ors escrivia: «Muntin fins al cel les flames de la Gran Foguera».

Joan Maragall, que cregué allò de «vindrà un dia que el Pirineu regnarà», va entusiasmar-se pel juny de 1907 amb la revolta dels vinyataires del Llenguadoc i Rosselló, arruïnats per la filloxera, escriví aquells versos jaculatoris de:

Ja les podeu fer ben altes,
les fogueres, aquest any;
cal que brillin lluny i es vegin
els focs d'aquest Sant Joan...

Pirineu, si resplendisses
tot encès de mar a mar...

Maragall es pregunta quin era el centre de la sardana; «¿quin era el botó d'eixa roda?»; «quina era la nina d'aquest ull gegant?»; i contesta, com sabeu:

Potser un temps al bell mig s'apilaven
les garbes polsoses del blat rossejant,
i els suats segadors festejaven
la pròdiga Ceres saltant i ballant...

Per a Ferrater Mora, la divinitat «que adora des del fons dels segles» no és Demèter, coronada d'espigues, sinó la Mesura, de peus de plom. Ara bé, si la sardana és una dansa ibèrica o etrusca, era un ball astronòmic, llunàtic. Si és homèrica, anava com la rotació del tom del terrisser, i els homes portaven una espasa refulgent. Si és grega, era un ball dionisiac, bàquic (en honor del déu boc del vi, coronat de pàmpols), o una dansa pírrica (guerrera) de gent vestida amb túniques vermelles i

armada, «com guerrers que fan via». I, a mi, m'estranyaria molt que la sardana no fos un ball rodó que festejava el solstici de Sant Joan —el Nadal d'estiu— al voltant d'una foguera, en nit estrellada del segar-batre, com encara es fa avui en diverses localitats catalanes, i com canta Mistral en *Mirèio*. Ferran Soldevila no troba convincent un text del segle XVII que parla del «ball endimoniat de cerdanes»; però hem de creure en una sardana esbojarrada quan —en la primera cita que tenim del mot *sardana*— el 1552 el Consell d'Olot demanava als oficials del rei: «ques prohibesca lo ball de la sardana i altres balls desonestes». El 1786 el baró de Maldà hi veia «les dones saltant com cabres».

Per tot això no ens ha de sorprendre que la foguerada de la Solidaritat Catalana resultés un foc d'encenalls. Fills d'una pàtria calcinada, més que pols ens cobreix cendra. Pertot deixem un rastre de sofre i una ferum de socarrim com el comte l'Arnau, «vestit de foc i flama». No és que vulgui fer una frase. El cronista grec Nicèfor Gregoras diu: «Els catalans recorren i devasten tot el país amb la impetuositat d'un incendi». Hum! Això és la veu de l'enemic, replicareu sense deixar-me acabar. Però és que el nostre admirat i admirable cronista oficial Muntaner escriu: «Bé ens en venjam, que tot quant hi hac metem a foc e flama [...] afogant e cremant tot ço que davant los venia [...] el foc fo tan gran que paria que tot lo món cremàs». El doctor August Pi i Sunyer, en les seves novel·les sobre els Sunyer, diu de Savalls: «Per quatre anys serà el flagell de foc que s'abatrà damunt de Catalunya. L'antiga llegenda del comte l'Arnau trobaria personificació actual en aquest home de carn i ossos que passa com el torb». Poc menys es pot dir de Tristany. «Ho cremarem tot!... Ho cremarem tot!...» criden tant «El català de la Manxa» com «L'Hèroe» de Santiago Russinyol. Perquè el nostre foc no és sagrat, sinó «reconsegat». I com sentència mossèn Verdaguer:

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

Déu nos guard d'un ja està fet,
que és llamp que ja ha fet cendra!

Per això l'etern discontinu de la roent Catalunya ventafocs, el nostre ball històric de punta i taló, la nostra constant inconstància, el fer i desfer de la nostra dansa tradicional, l'aquí caic i allà m'aixeco, el capicua dels nostres picapunts, no és com el retorn de l'evanescent Primavera, tal com ens afalaga Waldo Frank, sinó com la palingenèsia de l'au Fènix, recordada per Narcís Feliu de la Penya, que ressurgeix de la seva pròpia incineració entre cruanyes. Per dir-ho amb un vers del cavaller Guerau de Liost (Jaume Bofill i Mates):

Fènix constant, roserar de les cendres.

4. El seny

Perdona mi si follament te parle.

AUSIÀS MARCH

La nostra peripècia històrica pot ser gloriosa, però a ningú no se li pot ocórrer de titllar-la d'assenyada. No ho ha estat per a vèncer els enganys i paranys, els entrebancs i tren-cacolls, que plena a seny i xarbotant ha hagut d'afrontar. El Principat ha pogut ésser preclar, però no pas clarivident.

Historiadors de gran categoria com Ferran Soldevila i Jaume Vicens no poden menys de proferir expressions, adesiara, com: «Dins un confusionisme delirant», «Dóna sovint la sensació de cercar a les palpentés», «La desorientació dels catalans en aquesta lluita no fa, però, sinó augmentar la nostra pietat», «Amb una inconsciència que estamordeix», «La creació del reialme de Mallorca era absurda; però la inclusió dins d'ell d'aqueixes terres (Rosselló, Conflent, Vallespir, Cerdanya i Montpeller) era insensata», «Enmig d'una onada de pànic, recel i desorientació», «Exemple de confusió infinita en el programa, els mètodes i els recursos, la revolució del segle XV ens mostra una Catalunya perillosament desequilibrada».

Ferran Soldevila ha arribat, àdhuc, a la conclusió que, malgrat que els catalans portin l'etiqueta de pràctics, d'homes de realitats, col·lectivament sempre han estat idealistes; men-

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

tre que els castellans, que tenen fama de Quixots, han estat molt realistes i pràctics col·lectivament.

Segons l'origen llegendari de les quatre barres de sang, la nostra senyera seria en premi de l'ajut prestat pel nostre Pilós al rei Calb dels francs –nét de Carlemany– contra els vikings normands alts com palmeres, d'acord amb la descripció dels alarbs de clatell recte. Deixant de banda l'altra llegenda del «bon comte de Barcelona» que anà a defensar a Colònia l'honra de l'emperadriu d'Alemanya Matilde, acusada d'adulteri, tenim que Catalunya s'ha llançat a guerres d'alliberament a favor fins del moro Mussa; al costat dels mossàrabs d'Almeria i intervenint en lluites intestines dels regnes de taifes de finals del Califat omeia; els catalans van depredar més d'una vegada Còrdova, «l'ornament del món», amb tres mil mesquites i mil banys. Carreras Candi comenta: «En plena repoblació fou altament impolític treure de la terra un exèrcit tan nombrós, portar-lo a combatre, amb poca glòria i amb menys profit, a llunyanes terres, d'on la major partida no devia tornar més». I, si intervinguérem en les lluites de Còrdova, ja podeu pensar que no deixàrem de fer-ho en les baralles dels reietons sarraïns veïns de Lleida i Saragossa, de València i Dènia.

Catalunya ho arriscà tot per socórrer els albigesos, heretges dualistes que s'anomenaven càtars (purs), quan l'abat del Cister, Arnau Amalric, ja havia pronunciat la sentència tristament cèlebre: «Degolleu-los tots; ja Déu reconeixerà els seus». Igualment va acudir a Sicília i a Calàbria –després de la gran degolladissa a l'illa a toc de vespres–, a Sardenya, a Tunís. Prengué iniciatives en les croades a Terra Santa. Trameté forces a estipendi a Tunís, a Pisa i a Grècia. Ultra moltes col·laboracions bèl·liques totalment desinteressades, sempre a profit de Castella.

Ja Ramon Berenguer IV presta el seu concurs a Alfons VII

de Castella en la conquesta d'Almeria i fixen els límits respectivament en el tractat de Tudilén (1151). Alfons el Cast ajuda el castellà a la conquesta de Conca i pel tractat de Cazorla li cedeix els drets sobre Múrcia, que pel tractat de Tudilén pertanyia primerament a Catalunya. Pere el Catòlic coopera amb el rei castellà a l'esquinçament del País Basc i a la victòria de la batalla d'Úbeda (de Las Navas de Tolosa) contra els almohades (de l'Atles) que reemplaçaren els almoràvits (del Sàhara), de manera que la Crònica de Desclot diu d'aquest rei Pere: «que per Déu e per él eren estats vensuts los sarrayns, e avien garanyada la batayla». Amb el seu ajut incondicional al rei de Castella, Jaume I conquereix Múrcia i la lliura a Castella. Jaume II li presta socors per a reconquerir Tarifa i torna a conquerir Múrcia, que retingué vuit anys, fins que la dóna per segona vegada a Castella; l'ajuda a obtenir Gibraltar en la croada granadina, que hauria pogut acabar amb els sarraïns prop de dos segles abans del que fou si no hagués estat pel recel i temor dels castellans sobre l'auxili català, i per això mereixeren la recriminació de Jaume II. Alfons el Benigne projecta altra volta la croada contra Granada, que fracassa per idèntica suspicàcia dels castellans, que preferiren menjar-se-la tota ells «gra a gra» que fer-ne via repartint-la; això no obstant, els catalans els ajudaran en llur conquesta definitiva en temps dels Reis Catòlics, i encara a esclafar la revolta dels moriscos de Granada el 1570. Pere el Cerimoniós va contribuir a la victòria de la batalla del Salado contra la invasió benimerina i va col·laborar a la presa d'Algesires per a Castella; en la seva Crònica, expressa que ajudà «per mar e per terra» el rei de Castella, el qual, si va vèncer, fou «amb l'ajuda de Déu e nostra».

Encara, finalment, els catalans seran factor decisiu en la conquesta de Trípoli i en la victòria de la batalla de Lepant, «el darrer fet naval on els catalans preponderen»; victòria no

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

pas de Joan d'Àustria, llavors molt jove i inexpert, sinó de Lluís de Requesens; Cervantes, el *Manco de Lepanto*, hi va combatre formant part del terç de Miquel de Montcada.

Mentre Venècia feia dirigir la quarta croada d'Egipte cap a la presa de Constantinoble, malgrat les protestes i els anatemes d'Innocent III, o sia que es desviava una finalitat religiosa cap a una de comercial, Jaume II s'obligava a prohibir, com abans Jaume I, el tràfic comercial amb els infidels d'Egipte, és a dir, que convertia un afer comercial en religiós; mentre els venecians saquejaven i es quedaven amb Santa Sofia i el Bòsfor —qui posseeix la ciutat dels tres noms posseeix el món, dirà Napoleó—, els catalans perdien Alexandria, «el mercat dels dos mons». Referent a la Santa Seu, la ciutat del lleó alat, sempre mantingué una ferma i enèrgica independència, ben diferent de Catalunya. Mentre els catalans combatien el Gran Turc, Venècia tenia com a norma política romandre en pau —encara que fos a preu de servilismes i humiliacions— amb la Porta d'Orient, del comerç de les drogues i perfums, o sigui amb els otomans, amb els quals firmava un tractat de pau en vigílies de la batalla de Lepant i un altre tot seguit després de la victòria a la qual no va deixar de contribuir.

El combat que va resultar decisiu, de Muret «es perdé per sa follia», per la del rei Pere el Catòlic, i «per sa follia fou mort a Morell», s'ha dit i repetit amb la mateixa paraula «follia» per les veus més autoritzades dels seus successors directes; «havia jagut amb dona», amb tal abús que no es podia tenir dret abans de la batalla, que acabà en desfeta. I semblants, per la mateixa causa del folgar carnal, foren les morts de Pere el Gran i de Martí el Jove, segons certs historiadors; decés, aquest darrer, que va deixar sense successió directa Martí l'Humà, el darrer dels reis de nissaga catalana: «fo la major tala que el llinatge d'Aragó presés», per dir-ho amb frase de

Muntaner, però amb millor aplicació. Martí el Vell morí sense voler indicar el seu successor per amor al nét bastard que va quedar-li de les relacions del seu fill amb Tàrsia Rizzari de Catània, amb la il·lusió d'avi que el podria fer regnar passant per sobre d'altres amb més drets legítims. Els catalans pagàrem car aquest sentimentalisme imprudent.

No foren assenyats els catalans en la conquesta de l'illa daurada i salada de Mallorca, ni en la del regne fruitós i dolç de València, en les quals cometeren accions eixelebrades. Segons la Crònica, Guillem de Montcada hagué de dir: «lo rey ha feyta follia».

Jaume II és considerat per un seu bon historiador, Jesús-Ernest Martínez Ferrando, com el monarca més representatiu racialment i el titula «el seny català», però no pot ometre que en les seves relacions amb Castella, com diu el cronista aragonès Zurita, «se governó como mozo», també: «d'aquesta carta es desprèn que Jaume II quedava reduït a una mera joguina en mans del seu sogre» (Sanç IV de Castella). A tretze anys es prestà a una conjura palatina. En morir el seu germà Alfons volgué conservar, sense acatar el testament d'aquest, la Corona de Sicília, per a abandonar-la a la primera avinentesa. Pel tractat d'Anagni va renunciar a Sicília i a Mallorca —malgrat el jurament fet de no separar aquesta illa de la Corona d'Aragó— per Còrsega i Sardenya, o sigui que deixava el que posseïa per allò que havia d'anar a conquerir vint-i-cinc anys després, com el vesper sard que ocasionà guerres endèmiques amb els nadius i els genovesos i pisans —aquests darrers amics tradicionals de Catalunya—, en les quals va anar a morir el darrer i únic plançó directe de la dinastia catalana. Bonifaci VIII el nomena vexillari: «Gamfaroner, almirall i capità general de l'Església romana», i l'obliga amb jurament d'anar contra la seva aliada Egipte, a més de lluitar contra el seu germà Frede-

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

ric per treure'l de Sicília, compromís que motivarà en la nostra història una altra sangonosa guerra fratricida: «tota la mar n'anava en sang», dirà Muntaner. No sols lliura territoris a Castella, sinó que cedeix territoris de Catalunya a Aragó; i les places de Grècia passen a Sicília, quan té lloc l'expedició a Orient de la Gran Companyia dels almogàvers, marcada pel divisionisme, la desmesura i la insensatesa, i excomunicats diverses vegades, que això sí que poc els preocupava fins a l'hora de la mort. Durant el seu regnat comencen les bandositats dels Nyerros i Cadells. N'hi ha, doncs, un bon tip de manca de seny durant el regnat del «seny català».

És ben notable que en la revolució i després guerra civil dels Deu Anys, a favor o contra del sempre turbulent Joan II, cap dels dos bàndols no va demostrar tenir ni un pessic així de seny. Els remences no van voler saber res del Projecte de Concòrdia que els va presentar la Generalitat per anar a parar, després de vint-i-quatre anys de guerra, a una sentència similar i amb l'agreujant de la forta contribució que –pels seus bons oficis– els va cobrar el rei Catòlic, després d'haver-se aprofitat dels serfs de la gleba tan bé com son pare i sa mare. Com diu Elies Serra Ràfols: «la Concordia de 1462, no sólo habría evitado los desastres de la guerra agraria, que por dos veces turbó al Principado, sino que resultaba más ventajosa para los remensas que la sentencia de 1486, ya que en aquélla no se veían obligados a ninguna fuerte pena pecuniaria».

Quant a la Generalitat, el primer que se li va ocórrer fou oferir la corona a... l'impotent Enric IV de Castella! Àdhuc pensaren lliurar-se al rei Aranya, Luís XI de França, que havia envaït Catalunya en auxili de Joan II. I seguí el rosari dels anomenats quatre «reis intrusos», que fa dir a Pròsper de Bofarull: «Anduvo el Principado mendigando reyes por toda Euro-

pa, puesta como quien dice en almoneda la corona condal de Barcelona», retret recollit després per J. Ortega y Gasset en un dels seus discursos parlamentaris, sense recordar que en va mendicar el triple la corona d'Espanya el 1868. Com ho sintetitza Vicens i Vives: «La revolució catalana, mancada, capolà materialment i espiritualment el país i trencà l'espina social i cultural de la Primera Catalunya».

Els catalans de 1410 no van voler lluitar a favor d'un legítim príncep català, Jaume d'Urgell el Dissortat, quan tenien totes les de guanyar; i el 1460 van llançar-se a la guerra durant dotze anys; en condicions difícils, a favor de prínceps estrangers, entre ells el Pere de la divisa «payne pour joie», un nèt portuguès de l'aspirant català del compromís de Casp. Qui quan pot no vol, quan vol no pot. Mentre Castella repudiava la llei sàlica per tal de no donar entrada a una dinastia forastera, Catalunya ho feia a fi d'entronitzar-ne una d'estrangera.

Quan Ferran II vol aprofitar la minoritat del nou rei francès —Carles VIII, que nasqué amb sis dits a cada peu—, per recuperar el Rosselló i la Cerdanya, les Corts catalanes perderen el temps en discussions balderes. Les cròniques angleses reporten el que n'han dit «el Parlament boig» d'Oxford. A més d'una de les Corts barcelonines es podria aplicar el mateix epítet.

Pere el Gran va deixar sortir de Catalunya el rei de França, Felip l'Ardit, que li havia envaït les terres en la croada promoguda pel papa, quan li hauria estat molt fàcil de fer presoner no sols el rei francès moribund, sinó el seu hereu i altres familiars, entre ells Carles de Valois mateix, al qual Martí IV havia donat la Corona d'Aragó; però una cosa era que des de Roma la hi donessin i una altra que la pogués haver. Jaume II deixà en llibertat Carles II de Nàpols, i els seus fills, rebuts com a ostatges, els va lliurar al rei de Castella, Sanç IV. Encara

COM HAN ESTAT I COM SOM ELS CATALANS

Ferran II deixà sortir els francesos quan els podia atrapar i obtenir avantatges.

Quan els barcelonins, per fer el joc dels interessos d'Anglaterra, el 1713-14, quedaren abandonats i aculats en un atzucac atziac, i deixaren sortir lliurement l'emperadriu Elisabet Cristina de Brunswick-Wolffenbüttel, malgrat constituir un ostatge que ni pintat, de grans possibilitats de negociació, les cancelleries europees, especialment de França i d'Anglaterra, es feien creus de la candidesa dels catalans; i els conceptuaren de «molt poc polítics» en aquella rebel·lió contra Felip V, el qual per atreure's els catalans havia començat concedint-los tot el que demanaven: confirmació dels privilegis, companyia nàutica, reforma fiscal, port franc a Barcelona i també obrir-los les portes d'Amèrica.

I no sols l'emperadriu deixaren escapar tranquil·lament –que com a penyora els deixà el mantell reial–, sinó que, quan Carles III d'Espanya preferí ésser Carles VI d'Àustria i manà retirar les tropes aliades en compliment del tractat d'Utrecht, i quan aquest fou executat amb falses promeses i enganys i lliurant el mariscal Starhemberg les places fortes als filipistes pel conveni de l'Hospitalet, els barcelonins encara acordaren prendre novament les armes «en defensa de la justa causa de la Majestat Cesària de Carles III i de sa augustíssima casa». Els pobles que ajudaren Barcelona, en ésser assetjada, foren els de la meva comarca: Sant Martí Sarroca i Sant Quintí de Mediona –que fou incendiat i morts els habitants–. I la immolació final i heroica és sabudíssima.

No ens presidí el seny ni en la guerra de Secessió (1640-52), moviment inicialment pagès i defensiu, ni en la guerra de Successió (1705-14), ofensiva de la nostra burgesia mercantil, de nou puixant, davant una Castella decadent.

Àdhuc en les qüestions monetàries –considerades el